

KS. MAREK STĘPIEŃ*

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

e-mail: marek.stepien@uksw.edu.pl

ORCID 0000-0002-5049-1480

**PROJEKT USTAWY REGULUJĄCEJ STATUS
PRAWNY KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W POLSCE
PRZYGOTOWANY PRZEZ ZESPÓŁ ROBOCZY
DO SPRAW LEGISLACJI I PRZEDŁOŻONY
W STYCZNIU 1983 R. KOMISJI WSPÓLNEJ
PRZEDSTAWICIELI KONFERENCJI EPISKOPATU
POLSKI I RZĄDU PRL**

Treść: Wstęp. – 1. Zespół Roboczy do spraw Legislacji utworzony przez Komisję Wspólną przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu PRL. – 2. Projekt ustawy regulującej status prawny Kościoła katolickiego w Polsce. – 2.1. Założenia projektu ustawy. – 2.2. Przedłożenie projektu ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego Komisji Wspólnej przez Zespół Roboczy do spraw Legislacji w styczniu 1983 r. – 2.3. Struktura projektu ustawy. – 2.4. Treść projektu ustawy. – Zakończenie.

Wstęp

Po zakończeniu II wojny światowej i przejęciu władzy w Polsce przez komunistów oraz w związku z podjęciem uchwały przez rząd we wrześniu 1945 r. w sprawie zaprzestania obowiązywania umowy konkordatowej zawartej pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską w 1925 r., władze państwowe konsekwentnie odmawiały uregulowania statusu prawnego Kościoła katolickiego w systemie

* **Ks. Marek Stępień**, dr hab., prof. ucz., Katedra Ustroju Kościoła Powszechnego i Kanonicznych Form Życia Konsekrowanego, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

polskiego prawa państwowego¹. Ówczesnie nieformalnie działająca Konferencja Episkopatu Polski², mająca na uwadze dobro wiernych, zgodziła się na nawiązanie roboczych kontaktów z władzami, co zaowocowało utworzeniem w 1949 r. Komisji Mieszanej przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu Rzeczypospolitej Polskiej³, której w 1956 r. zmieniono nazwę na Komisję Wspólną przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej⁴. Forum to pozwalało na wymianę poglądów i dyskusje w sprawach dotyczących Kościoła w Polsce, a także na prowadzenie negocjacji. W kwietniu 1950 r. biskupi polscy zawarli Porozumienie z władzami komunistycznymi w Polsce⁵. Umowa ta w praktyce nie

¹ Zob. *Inter Sanctam Sedem et Poloniae Rempublicam Sollemnis Conventio*, AAS 17(1925), s. 273-287; Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską podpisany w Rzymie dnia 10 lutego 1925 r. (Ratyfikowany zgodnie z ustawą z dnia 23 kwietnia 1925 r.), Dz. U. z 1925, Nr 72, poz. 501; T. PAWLUK, *Problem wygaśnięcia konkordatu polskiego z 1925 r.*, Prawo Kanoniczne 29(1986) 1-2, s. 134-135.

² Konferencja Episkopatu Polski została erygowana 15 marca 1969 r. dekretem Świętej Kongregacji do spraw Biskupów. W latach poprzedzających wydanie wskazanego dokumentu, działalność Konferencji Episkopatu Polski miała charakter nieformalny. Zob. *SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, Poloniae de Episcopalis Coetus Statuti adprobatione Decretum*. Datum Romae, 15-03-1969 (Prot. N. 567/64) (uwierzytniona kopia). Archiwum Konferencji Episkopatu Polski – adres: Skwer Ks. Kard. S. Wyszyńskiego 6, 01-015 Warszawa (skrót: AKEP), sygn. Archiwum 1970-1979 (skrót: II) 013100.

³ Rys historyczny Komisji Mieszanej – Wspólnej na tle stosunków Kościoła – Państwo w Polsce 1949-1990. Warszawa (bez daty – dokument sporządzony po 1 stycznia 1980 r., w którym błędnie w tytule wpisano lata 1949-1990, gdyż powinny być 1949-1980), AKEP, sygn. Archiwum 1980-1989 (skrót: III) 03059, s. 1-2. Nazwa Rzeczpospolita Polska została zmieniona na Polska Rzeczpospolita Ludowa na mocy Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 22 lipca 1952 r. Zob. Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy 22 lipca 1952 r., Dz. U. z 1952, Nr 33, poz. 232; Ustawa Konstytucyjna z dnia 22 lipca 1952 r. Przepisy wprowadzające Konstytucję Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Dz. U. z 1952, Nr 33, poz. 233.

⁴ Rys historyczny Komisji Mieszanej – Wspólnej ..., dz. cyt., s. 37-41.

⁵ Porozumienie zawarte między przedstawicielami Rządu R.P. i Episkopatu Polskiego. Warszawa, 14-04-1950 (uwierzytniona kopia), AKEP, sygn. Archiwum 1945-1969 (skrót: I) 0304/I, s. 1-3. Zob. Porozumienie zawarte między przedstawicielami

była realizowana przez władze państwowe, które po kilku miesiącach doprowadziły do wejścia w życie ustawy o zmianie organizacji naczelných władz państwowych w zakresie gospodarki komunalnej i administracji publicznej, na mocy której utworzono Urząd do spraw Wyznań, do którego kompetencji należały sprawy stosunku państwa polskiego do wyznań religijnych, w tym do Kościoła katolickiego⁶.

W latach siedemdziesiątych XX w. komunisci w Polsce podjęli próby uspokojenia nastrojów społecznych i zaproponowali normalizację stosunków z Kościołem katolickim w Polsce, do której ostatecznie nie doszło. W tym czasie władze PRL rozpoczęły rozmowy dyplomatyczne z przedstawicielami Stolicy Apostolskiej w celu zawarcia porozumienia bilateralnego z jednoczesnym wykluczeniem z negocjacji Konferencji Episkopatu Polski. Przedstawiciele Stolicy Apostolskiej nie zgodzili się na takie warunki, podkreślając, że w tego typu kontaktach dyplomatycznych zawsze brane są pod uwagę racje przedstawiane przez zainteresowane konferencje biskupów. W konsekwencji nie doszło wówczas do zawarcia porozumienia⁷.

Biskupi polscy po zakończeniu II wojny światowej konsekwentnie domagali się uznania przez państwo Kościoła katolickiego jako osoby prawnej prawa publicznego i zaaprobowania zasady, że Kościół kieruje się własnymi normami prawnymi, a państwo powinno zapewnić swobodę jego działania. Wraz z narastaniem niepokojów społecznych na początku lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku, władze PRL zaproponowały rozpoczęcie rozmów z przedstawicielami Konferencji

Rządu Rzeczypospolitej Polskiej i Episkopatu Polski, w dniu 14 kwietnia 1950 r., w: *Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945-2000.*, Marki 2003, s. 2147-2150.

⁶ Art. 4, ust. 1-4 ustawy z dnia 19 kwietnia 1950 r. o zmianie organizacji naczelných władz państwowych w zakresie gospodarki komunalnej i administracji publicznej, Dz. U. z 1950, Nr 19, poz. 156; Notatka bpa Z. Choromańskiego. Konferencja Episkopatu Polski. Warszawa 1966 r. AKEP, sygn. I 013/II, s. 3.

⁷ Zob. M. STĘPIEŃ, *Relacje Konferencji Episkopatu Polski z władzami Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych XX wieku*, *Warszawskie Studia Pastoralne* XIII 41(2018) 4, s. 209-232; TENŻE, *Relacje Konferencji Episkopatu Polski z władzami Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w drugiej połowie lat siedemdziesiątych XX wieku*, *Prawo Kanoniczne* 61(2018), s. 73-105.

Episkopatu Polski. Podstawowym warunkiem normalizacji stosunków między rządem PRL a Konferencją Episkopatu Polski, zdaniem biskupów, było uregulowanie kwestii statusu prawnego Kościoła katolickiego w Polsce. Naturalnym forum prowadzenia negocjacji była Komisja Wspólna przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu PRL, której obrady zostały wznowione na początku lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku, po kilkunastoletniej przerwie.

Niniejszy artykuł jest próbą przedstawienia genezy przygotowania przez Zespół Roboczy do spraw Legislacji projektu ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w Polsce w wersji ze stycznia 1983 r., wraz z jego omówieniem.

1. Zespół Roboczy do spraw Legislacji utworzony przez Komisję Wspólną przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu PRL

Po zmianach kierownictwa PZPR w Polsce w 1956 r., do stycznia 1967 r. posiedzenia Komisji Wspólnej odbywały się stosunkowo często⁸. W kolejnych latach władze komunistyczne nie były zainteresowane zwoływaniem obrad tego gremium, gdyż podjęto decyzję polityczną o nawiązaniu bezpośrednich kontaktów dyplomatycznych ze Stolicą Apostolską i prowadzeniu negocjacji w celu zawarcia porozumienia z pominięciem Konferencji Episkopatu Polski. Konsekwencją tych działań było zawieszenie prac Komisji Wspólnej przez stronę rządową PRL aż do 1980 r.⁹

We wrześniu 1980 r. dokonano zmian osobowych we władzach PZPR i rządzie PRL. Stanisław Kania został pierwszym sekretarzem KC PZPR i niezwłocznie po tych wydarzeniach władze państwowe złożyły deklarację w Sejmie PRL o gotowości normalizacji stosunków

⁸ W sumie odbyło się 25 posiedzeń Komisji Wspólnej, a ostatnie z nich miało miejsce w dniu 20 stycznia 1967 r. Zob. Protokoły z Komisji Wspólnej. Warszawa, 04-03-1958, 31-07-1958, 06-11-1958, 14-03-1960, 26-04-1960, 12-05-1960, 11-07-1961, AKEP, sygn. I 03050/II; Notatka bpa Z. Choromańskiego. Konferencja Episkopatu Polski, Warszawa 1966 r. AKEP, sygn. I 013/II, s. 2-3; Rys historyczny Komisji Mieszanej – Wspólnej... dz. cyt., s. 1-96, 111.

⁹ Rys historyczny Komisji Mieszanej – Wspólnej ..., dz. cyt., s. 1-157.

z Kościołem katolickim w Polsce, co w konsekwencji doprowadziło do reaktywacji funkcjonowania Komisji Wspólnej przedstawicieli Konferencji Episkopatu i rządu PRL¹⁰. Biskupi polscy na zebraniu plenarnym Konferencji Episkopatu Polski na Górze św. Anny utworzyli „Komisję ad hoc” w celu omówienia z władzami problemów dotyczących normalizacji stosunków Kościoła – państwo i delegowali w jej skład: kard. Franciszka Macharskiego, bpa Lecha Kaczmarka i bpa Bronisława Dąbrowskiego¹¹.

W Sekretariacie Konferencji Episkopatu Polski we wrześniu 1980 r. przygotowano listę postulatów, od spełnienia których uzależniano kompleksową normalizację stosunków między Kościołem w Polsce a państwem. Wskazano między innymi na: osobowość publiczno-prawną Kościoła katolickiego i instytucji kościelnych, nadanie statusu prawnego zakonom i zgromadzeniom zakonnym, wolność i niezależność Kościoła w obsadzaniu stanowisk kościelnych, erygowanie parafii, katechizację, prowadzenie duszpasterstwa w wojsku, szpitalach i zakładach karnych, zaprzestanie poboru kleryków do odbywania zasadniczej służby wojskowej¹².

Pierwsze posiedzenie Komisji Wspólnej przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu PRL, po deklaracjach gotowości normalizacji wzajemnych stosunków, odbyło się we wrześniu 1980 r. w Warszawie¹³. W czasie obrad wicepremier rządu PRL Kazimierz

¹⁰ TAMŻE, s. 157.

¹¹ Kopia pisma. Bp B. Dąbrowski do J. Kuberskiego. Warszawa 01-08-1980. AKEP, sygn. III 0305.

¹² Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski. Postulaty Kościoła Rzym.-Kat. niezbędne dla pełnej normalizacji stosunków między Państwem a Kościołem w PRL. Warszawa 10-09-1980, AKEP, sygn. III 0200.

¹³ W zebraniu brali udział ze strony rządowej: wicepremier Kazimierz Barcikowski, min. Jerzy Kuberski, kierownik Urzędu do spraw Wyznań i jego zastępca Aleksander Merker oraz ze strony Konferencji Episkopatu Polski: kard. Franciszek Macharski, bp Lech Kaczmarek i bp Bronisław Dąbrowski. Sprawozdanie z posiedzenia Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu. Warszawa, 24 września 1980 r. g. 17 do 20.00. Warszawa 24-09-1980 (jest błędnie podany dzień – powinno być 23 września), AKEP, sygn. III 03050. Zob. Rys historyczny Komisji Mieszanej – Wspólnej..., dz. cyt., s. 157.

Barcikowski przedstawił zobowiązania strony rządowej, iż dołoży starań, aby rozmowy na tym forum były konstruktywne i doprowadziły do rozwiązania wielu spraw, a podejmowane decyzje miały charakter wiążący¹⁴. W czasie spotkania roboczego, które odbyło się w dniu 9 października 1980 r. omówiono potrzebę usystematyzowania tematów, które miały być podjęte w czasie obrad Komisji Wspólnej. Minister Jerzy Kuberski przedstawił trzy grupy zagadnień: 1) wzajemne współdziałanie Kościoła i państwa, ze wskazaniem na publiczno-prawną osobowość Kościoła oraz na wychowanie w rodzinie i funkcjonowanie wyższych seminariów duchownych; 2) rozwiązywanie spraw z zakresu stosunków Kościoła – państwo (np. wydawanie periodyków, książek i innych publikacji); 3) sprawy incydentalne, takie jak rozpatrywanie wniosków związanych z budownictwem sakralnym¹⁵. Biskup Bronisław Dąbrowski, sekretarz Konferencji Episkopatu Polski zgłosił propozycję powołania zespołów roboczych w ramach Komisji Wspólnej, w celu omówienia poszczególnych tematów, które ze swej działalności sporządzałyby protokoły dla Komisji, z wyszczególnieniem spraw uzgodnionych i nieuzgodnionych oraz formułowałyby stosowne wnioski. Minister Kuberski zaakceptował przedstawione propozycje¹⁶.

W trakcie posiedzenia Komisji Wspólnej w dniach 20 i 21 listopada 1980 r. podjęto decyzję o powołaniu podkomisji, której celem było opracowanie formuły deklaracji prawnej stron i przedstawienie jej Komisji Wspólnej¹⁷. W dniu 8 grudnia 1980 r. miały miejsce kolejne

¹⁴ Sprawozdanie z posiedzenia Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu. Warszawa 24 września 1980 r. g. 17 do 20.00. Warszawa, 24-09-1980, AKEP, sygn. III 03050.

¹⁵ W spotkaniu brali udział: bp Bronisław Dąbrowski, sekretarz Konferencji Episkopatu Polski, ks. Alojzy Orszulik, min. Jerzy Kuberski, kierownik Urzędu do spraw Wyznań. Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski. Notatka z rozmowy Ks. Biskupa B. Dąbrowskiego i Ks. A. Orszulika z min. J. Kuberskim. Rozmowa odbyła się dnia 9.10.1980 r., godz. 9-11.30 w Urzędzie do spraw Wyznań (bez daty), AKEP, sygn. III 0305, s. 1-4.

¹⁶ TAMŻE, s. 3-4.

¹⁷ Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski w dniach 20 i 21 listopada 1980 r. Warszawa 21-11-1980 (podpisany przez

obrad Komisji Wspólnej, w czasie których zobowiązano przedstawicieli Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski i Urzędu do spraw Wyznań do przygotowania propozycji składu personalnego Zespołu Roboczego do spraw Prawnych, w celu przedłożenia kandydatur Komisji Wspólnej¹⁸. Należy zaznaczyć, że w Protokole z tego posiedzenia Komisji Wspólnej użyto terminu „zespoły robocze” na określenie grup eksperckich utworzonych przez Komisję Wspólną, natomiast w Protokole z poprzedniego posiedzenia Komisji Wspólnej z listopada 1980 r. te gremia określano jako „podkomisje”. Ostatecznie wszystkie zespoły eksperckie powołane przez Komisję Wspólną nazwano „zespołami roboczymi”¹⁹.

Na pierwszym zebraniu w 1981 r. Komisji Wspólnej powołano skład osobowy Zespołu Roboczego do spraw Legislacyjnych. Do tego gremium weszli ze strony rządowej: prof. dr. Adam Łopatka, dyrektor Instytutu Państwa i Prawa PAN, dr. Michał Pietrzak (Uniwersytet Warszawski), Aleksander Merker, sekretarz Zespołu, wicedyrektor Urzędu do spraw Wyznań, Bogusław Skręta, pracownik tego Urzędu, a z ramienia Konferencji Episkopatu Polski: ks. Alojzy Orszulik, zastępca sekretarza Konferencji, ks. prof. dr hab. Marian Żurowski (Akademia Teologii Katolickiej w Warszawie), prof. dr hab. Andrzej Stelmachowski (Uniwersytet Warszawski), ks. dr. Jan Chmiel – sekretarz Zespołu, pracownik Sekretariatu Konferencji Episkopatu²⁰. Komisja Wspólna na swym posiedzeniu w dniu 15

wszystkich członków Komisji Wspólnej), AKEP, sygn. III 03050, s. 1-4.

¹⁸ Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniu 8 grudnia 1980 r. Warszawa 08-12-1980 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej), AKEP, sygn. III 03050, s. 5, 11.

¹⁹ Zob. Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski w dniach 20 i 21 listopada 1980 r. Warszawa 21-11-1980 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej), AKEP, sygn. III 03050; Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniu 8 grudnia 1980 r. Warszawa 08-12-1980 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej), AKEP, sygn. III 03050.

²⁰ Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski w dniu 10 stycznia 1981 r. Warszawa 10-01-1981 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej), AKEP, sygn. III 03050, s. 16-17; Protokół

maja 1981 r. dołączyła do Zespołu Roboczego do spraw Legislacji bpa Józefa Glempa ze strony kościelnej i profesora Jerzego Jodłowskiego ze strony rządowej²¹. Po nominacji abpa Józefa Glempa na prymasa Polski i metropolitę warszawskiego i gnieźnieńskiego, w lipcu 1981 r. jego miejsce w Zespole Roboczym zajął bp Zygmunt Kamiński, ówczesny biskup sufragan diecezji lubelskiej²². W połowie maja 1981 r. Komisja Wspólna pozytywnie oceniła dotychczasowe prace Zespołu Roboczego do spraw Legislacji, podkreślając, że mimo skomplikowanej materii, postęp w przygotowywaniu projektów aktów prawnych można określić jako zadawalający²³.

z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski w dniach 20 i 21 listopada 1980 r. Warszawa 21-11-1980 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej), AKEP, sygn. III 03050, s. 8.

²¹ Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniu 15 maja 1981 r. Warszawa 15-05-1981 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej), AKEP, sygn. III 03050.

²² Zob. Załącznik nr 1 do: Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski, Komisja Wspólna Episkopatu i Rządu PRL (działalność od 24.IX.80 r. - 27.VIII. 81 r.). Warszawa 18-09-1981, AKEP, sygn. III 0305.

²³ Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniu 15 maja 1981 r. Warszawa 15-05-1981 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej), AKEP, sygn. III 03050, s.22-27. Należy odnotować, że w czasie następnego posiedzenia Komisji Wspólnej w czerwcu 1981 r. strona rządowa próbowała wpłynąć na prace Zespołu. Wówczas przedstawiciele rządu PRL postulowali, aby strona kościelna zobowiązała się do przestrzegania i stosowania Dekretu Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, do czasu osiągnięcia końcowego porozumienia. W odpowiedzi przedstawiciele Konferencji Episkopatu Polski stwierdzili, że uprzednio porozumiano się, iż wspomniany dekret należy traktować podobnie jak traktuje się ustawę o cenzurze, która formalnie jest w obiegu prawnym, ale jej stosowanie nacechowane jest interpretacją rozszerzoną, czyli ze wszech miar łagodną. Kazimierz Barcikowski, konkludując dyskusję w tym punkcie, stwierdził, że ustalenia w Zespole Roboczym do spraw Legislacji powinny być kontynuowane bez zgłaszania zbędnych problemów. Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniu 23 czerwca 1981 r. Warszawa 23-06-1981 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej), AKEP, sygn. III 03050, s. 13-14. Zob. Dekret Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, Dz. U. z 1957, Nr 1, poz. 6.

2. Projekt ustawy regulującej status prawny Kościoła katolickiego w Polsce

Na pierwszym posiedzeniu Zespołu Roboczego do spraw Legislacji w dniu 23 marca 1981 r. strona kościelna przedstawiła jako zadanie tego gremium wypracowanie formuły deklaracji prawnej i trybu komunikowania się stron w sprawie obsadzania stanowisk ordynariuszy rezydencjalnych, uznając to za najpilniejszą kwestię. Strona państwowa nie podjęła w tym zakresie dyskusji i zaproponowała rozpoczęcie prac od omawiania konsekwencji uznania osobowości prawno-publicznej Kościoła²⁴.

2.1. Założenia projektu ustawy

W czasie obrad Zespołu Roboczego do spraw Legislacji w dniu 20 czerwca 1981 r. ustalono następujące założenia, które miały być uwzględnione w dalszych jego pracach:

1. Kościół katolicki w Polsce jest integralną częścią powszechnego Kościoła katolickiego.
2. Kościół katolicki w Polsce rozwija działalność publiczną, realizuje swoją misję.
3. Kościół rządzi się własnym prawem; swobodnie wykonuje swoją władzę duchowną, jurysdykcję, administruje i zarządza swoimi sprawami.
4. Kościół działa w ramach konstytucyjnie określonego porządku prawnego PRL.
5. Kościół respektuje świecki charakter państwa.
6. Kościół zgodnie ze swoją doktryną naucza poszanowania prawa i władzy państwowej.
7. Kościół katolicki w Polsce korzysta ze swobody kontaktowania się ze Stolicą Apostolską.
8. Państwo uznaje przysługującą tradycyjnie Kościołowi katolickiemu w Polsce osobowość prawną.
9. Jeśli chodzi o prawa majątkowe – przyjęto treść art. 48 prawa o stowarzyszeniach, który brzmi: „Stowarzyszenie wyższej użyteczności posiada osobowość prawną. Stowarzyszenie

²⁴ Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski. Komisja Wspólna Episkopatu i Rządu PRL (działalność od 24.IX.80 r. - 27.VIII. 81 r.). Warszawa 18-09-1981, AKEP, sygn. III 0305.

może przyjmować zapisy i darowizny oraz nabywać majątek ruchomy i nieruchomy bez ograniczeń i bez potrzeby uzyskiwania zezwoleń, przewidzianych w przepisach specjalnych regulujących sprawy zapisu i darowizny oraz nabywania majątku przez osoby fizyczne i prawne”²⁵.

W sprawie obsadzania stanowisk kościelnych strona kościelna zaproponowała następujący zapis: „Kompetentna Władza Kościelna komunikuje Władzy Państwowej z racji uprzejmości na kilka dni przed ogłoszeniem imiona arcybiskupów, biskupów rezydencjalnych i ich koadiutorów z prawem następstwa”²⁶.

W czasie posiedzenia Komisji Wspólnej w dniu 9 października 1981 r. dokonano przeglądu i oceny pracy Zespołu Roboczego do spraw Legislacji²⁷. Wówczas zapoznano się z „Informacją” przedłożoną przez Zespół Roboczy do spraw Legislacji, a następnie przedyskutowano zawarte tam treści. Dotychczas odbyło się dziesięć posiedzeń, po dwa w marcu, kwietniu, czerwcu i październiku oraz po jednym w maju i wrześniu. Wszystkie posiedzenia dotyczyły przygotowania projektu ustawy o Kościele i jego osobach prawnych²⁸. Na forum Zespołu Roboczego uzgodniono, że tekst ustawy będzie składał się z trzech części: ogólnej charakterystyki prawnej Kościoła katolickiego w Polsce, części o osobach prawnych Kościoła katolickiego oraz o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych. Odnosnie do pierwszej części uznano za niesporne zasady określające prawa

²⁵ TAMŻE, s. 4-5.

²⁶ TAMŻE, s. 5.

²⁷ Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniu 9 października 1981 r. Warszawa 09-10-1981 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej), AKEP, sygn. III 03050, s. 21-26.

²⁸ Załącznik do Protokołu z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniu 9 października 1981 r. B. Skręta, Informacja w sprawie dotychczasowych posiedzeń Zespołu Roboczego do spraw legislacyjnych Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu. Warszawa 29-10-1981, AKEP, sygn. III 03050. „Informację” sygnował Bogusław Skręta członek ze strony rządowej Zespołu Roboczego do spraw Legislacji.

i obowiązki Kościoła jako całości. W drugiej części zaakceptowano obszerny katalog kościelnych osób prawnych, ale prace w tym zakresie nie zostały zakończone, ze względu połączenie tej problematyki z pracami innych zespołów roboczych. Dwa kolejne posiedzenia Zespołu Roboczego poświęcone były zagadnieniu obsadzania urzędów biskupów diecezjalnych. Strona rządowa przedstawiła stosowny projekt uregulowania spraw, opierając się na rozwiązaniach zawartych konkordacie zawartym przez Stolicę Apostolską z Kolumbią. Strona kościelna przyjęła zaproponowany tryb postępowania, jednocześnie przedkładając wniosek o wyjaśnienie wątpliwości interpretacyjnych i ewentualne uwzględnienie postanowień w tym zakresie konkordatu zawartego przez Stolicę Apostolską z Hiszpanią²⁹.

15 grudnia 1981 r. z Urzędu do spraw Wyznań do Sekretariatu Episkopatu Polski zostały przesłane „Materiały do projektu ustawy dotyczącej Kościoła Katolickiego w Polsce”, gdzie podkreślono, że przedkładane opracowanie opiera się na dotychczasowym przebiegu obrad Zespołu Roboczego do spraw Legislacji i zostało przygotowane w celu ułatwienia dalszych prac Zespołu³⁰. Po dyskusji przeprowadzonej na forum Zespołu Roboczego uzgodniono, że tytuł projektowanej ustawy będzie brzmiał następująco: „Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce”³¹.

Członkowie Zespołu Roboczego zgodzili się na przyjęcie następujących ogólnych zasad dotyczących dalszych prac nad projektem ustawy:

1. Kościół Katolicki w Polsce jest integralną częścią powszechnego Kościoła Katolickiego. 2. Kościół Katolicki w Polsce

²⁹ TAMŻE.

³⁰ Pismo. B. Skręta do J. Chmiela. Warszawa 15-12-1981 (RK-4234/5/81), AKEP, sygn. III 0210. Zob. Załącznik do pisma. B. Skręta do J. Chmiela. Warszawa 15-12-1981 (RK-4234/5/81), Materiały do projektu ustawy dotyczącej Kościoła Katolickiego w Polsce. Warszawa 09-12-1981, AKEP, sygn. III 0210, s. 1-7.

³¹ Załącznik do pisma. B. Skręta do J. Chmiela. Warszawa 15-12-1981 (RK-4234/5/81), Materiały do projektu ustawy dotyczącej Kościoła Katolickiego w Polsce. Warszawa 09-12-1981, AKEP, sygn. III 0210, s. 1.

rozwija działalność publiczną, realizując swoją misję. 3. Kościół Katolicki w Polsce rządzi się własnym prawem; swobodnie wykonuje swoją władzę duchowną, jurysdykcję, administruje i zarządza swoimi sprawami. 4. Kościół działa w ramach konstytucyjnie określonego porządku prawnego PRL. 5. Kościół respektuje świecki charakter państwa. Uwaga: Słowo „świecki” użyte jest w znaczeniu „niekonfesyjny”. 6. Kościół zgodnie ze swoją doktryną naucza poszanowania prawa i władzy państwowej. 7. Kościół Katolicki w Polsce korzysta ze swobody kontaktowania się ze Stolicą Apostolską. 8. Państwo uznaje przysługującą tradycyjnie Kościołowi Katolickiemu w Polsce osobowość prawną... Wariant I: ...szczególnego rodzaju. Wariant II: ...która ma własną specyfikę. Wariant III: ...bez rozwinięcia (kropka po słowach „osobowość prawną”). 9. Przyjęto jako zasadę, w odniesieniu do kościelnych osób prawnych treść art. 48 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. Nr 94, poz. 808 z późniejszymi zmianami) – dotyczy stowarzyszeń wyższej użyteczności.... Ustalona zasada oznacza, że do kościelnych i zakonnych osób prawnych nie będą miały zastosowania przepisy kodeksu cywilnego o zatwierdzeniu darowizn, spadków, zapisów i umów dożywocia na rzecz niepaństwowych osób prawnych³².

W trakcie prac Zespołu Roboczego do spraw Legislacji uzgodniono, że organami Kościoła katolickiego w Polsce będą: Prymas Polski, Synod Plenarny, Konferencja Episkopatu Polski, Rada Główna Konferencji Episkopatu Polski³³ i ustalono katalog kościelnych osób

³² TAMŻE, s. 1-2, 6.

³³ Termin „Rada Główna Konferencji Episkopatu Polski” był użyty niezgodnie z brzmieniem ówczesnie obowiązującego Statutu Konferencji Episkopatu Polski i prawem Kościoła powszechnego, gdzie do określenia tego gremium używa się terminu „Rada Stała”. Zob. Statutum Conferentiae Episcoporum Poloniae. Varsaviae, 13-02-1969 (uwierzytelniona kopia), AKEP, sygn. II 013100, s. 1-10. Zob. CONCILUM VATICANUM II, Decretum de pastoralis Episcoporum munere in Ecclesia Christus

prawnych, w tym także wymieniono osoby prawne, co do których potrzebne były dalsze uzgodnienia³⁴.

W dalszej części projektowanego aktu prawnego zdefiniowano procedurę uzyskiwania i wykazywania osobowości prawnej. Zespół Roboczy zgodnie przyjął, że osobowość prawna będzie wynikać z ustawy. Pozostawiono do dyskusji kwestie, w tym np. czy dla dzieł zakonnych byłoby celowe wprowadzenie do ustawy możliwości administracyjnego uznania osobowości prawnej, gdyż alternatywą byłoby każdorazowe nowelizowanie ustawy w przypadku nietypowej jednostki organizacyjnej. Uznano za niezbędne, aby stworzyć centralne i wojewódzkie rejestry kościelnych osób prawnych. W tym czasie sprawy dotyczące oficjalnego komunikowania się w sprawach organizowania i obsadzania stanowisk kościelnych były zaawansowane. Dodatkowo na tym etapie przyjęto roboczą formułę notyfikowania tworzenia i zmian kościelnych osób prawnych³⁵.

W Zespole Roboczym do spraw Legislacji zgodzono się, że projekt ustawy nie będzie przewidywał wpływu państwa na organizowanie parafii, zakonów, kongregacji zakonnych, instytutów świeckich oraz ich prowincji i domów, jak też na obsadzanie stanowisk proboszczów i administratorów parafii, wszelkich stanowisk w zakonach, kongregacjach zakonnych i instytutach świeckich. Problem wpływu państwa na organizowanie diecezji i metropolii pozostawiono do przedyskutowania. Wypracowano tekst odnoszący się do obsadzania stanowisk ordynariuszy diecezjalnych³⁶. Pozostawiono do późniejszego omówienia problemy obywatelstwa polskiego duchownych, obsadzania stanowisk duszpasterskich w wojsku, jak też ustalenia listy istotnych zastrzeżeń politycznych. Ustalono, że kościelne osoby prawne będą mogły nabywać, posiadać i zbywać majątki zgodnie z prawem

Dominus, nr 37-38, AAS 58 (1966), s. 693-694. Tekst polski: Sobór Watykański II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje*, Pallottinum – Poznań 2002, s. 255-256.

³⁴ Załącznik do pisma B. Skręta do J. Chmiela. Warszawa, 15-12-1981 (RK-4234/5/81), Materiały do projektu ustawy dotyczącej Kościoła Katolickiego w Polsce. Warszawa 09-12-1981, AKEP, sygn. III 0210, s. 2-4.

³⁵ Tamże, s. 4.

³⁶ TAMŻE, s. 5.

cywilnym oraz nimi zarządzać. W tych zakonach, w których konstytucja własna lub zwyczaj ograniczają prawo własności, odpowiedni przepis projektu ustawy winien umożliwić utrzymanie tego stanu. Wstępnie omówiono tematykę stowarzyszeń religijnych i duszpasterstwo wojskowe. Uzgodniono w Zespole Roboczym, że Dekret Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych (Dz. U. z 1957, Nr 1, poz. 6) winien być uchylony na mocy przygotowywanej ustawy³⁷.

We wrześniu 1982 r. została sporządzona przez członków ze strony kościelnej Zespołu Roboczego do spraw Legislacji „Notatka w sprawie stosunków Kościoła i Państwa”³⁸. W dokumencie stwierdzono, że dobiegają końca prace tego gremium i najważniejsze problemy zostały już rozwiązane, a tym samym uzgodnienie treści projektu ustawy o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Polsce jest na ostatnim etapie. Wyjątkiem była tu problematyka duszpasterstwa wojskowego i specjalnego. Na tym etapie prac Zespołu Roboczego wyłoniła się kwestia, jaka ma być forma projektowanego aktu prawnego: konkordat, konwencja czy ustawa państwowa. Stwierdzono, że mając na uwadze doświadczenia innych państw z tzw. „bloku wschodniego” są bardzo małe szanse, aby Polska Rzeczpospolita Ludowa zawarła konkordat ze Stolicą Apostolską, gdyż wskazano na uwarunkowania ideologiczne, co powodowało, że stosunki wewnętrzne w kraju rządzonym przez komunistów muszą być regulowane poprzez akty prawne państwowe, bez ingerencji podmiotu zewnętrznego, a konkordat zakładał nawiązanie pełnych stosunków dyplomatycznych ze Stolicą Apostolską. Można w tym kontekście rozważać zawarcie konwencji między Konferencją Episkopatu Polski a rządem PRL, która byłaby zatwierdzona przez Sejm PRL i ratyfikowana przez Stolicę Apostolską. Forma ustawowa jest aktem jednostronnym, który

³⁷ TAMŻE, s. 6-7.

³⁸ Członkowie ze strony kościelnej Zespołu Roboczego do spraw Legislacji. Notatka w sprawie stosunków Kościoła i Państwa. Warszawa, 14-09-1982 (dokument podpisany przez członków ze strony kościelnej Zespołu Roboczego do spraw Legislacji), AKEP, sygn. III 0210.

w konsekwencji może być jednostronnie zmieniony, także na etapie prac w Sejmie. Istnieje też niebezpieczeństwo, że innymi ustawami władze państwowe znowelizują niewygodne dla siebie zapisy ustawy. W konkluzji członkowie Zespołu Roboczego ze strony kościelnej stwierdzili, że opowiadają się za formułą „konwencji”, zatwierdzonej przez Sejm PRL i ratyfikowanej przez Stolicę Apostolską. W tej sprawie decyzję powinna podjąć Konferencja Episkopatu Polski lub jej Rada Stała³⁹.

**2.2. Przedłożenie projektu ustawy o stosunku państwa do Kościoła
katolickiego Komisji Wspólnej przez Zespół Roboczy do spraw Legislacji
w styczniu 1983 r.**

Komisja Wspólna przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu PRL obradująca w Warszawie w dniu 18 stycznia 1983 r. omawiała dwa projekty aktów prawnych wypracowanych i przedłożonych przez Zespół Roboczy do spraw Legislacji: projekt ustawy o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Polsce oraz projekt Statutu Duszpasterstwa Wojskowego⁴⁰. Prace Zespołu Roboczego wówczas relacjonowali Komisji Wspólnej jego współprzewodniczący: bp Zygmunt Kamiński i prof. Jerzy Jodłowski. Jak zaznaczył bp Zygmunt Kamiński, strona kościelna kierowała się postanowieniami Soboru Watykańskiego II, położeniem geopolitycznym Polski, a także współczesnymi realiami. Członkowie Zespołu Roboczego, zdaniem biskupa, starali się dążyć do stworzenia twórczych rozwiązań prawnych. W pracach uwzględniono zarówno specyficzny

³⁹ TAMŻE.

⁴⁰ Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu odbytego w dniu 18 stycznia 1983 r. Warszawa 18-01-1983 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej), AKEP, sygn. III 03050, s. 1-2. Zob. Załącznik Nr 2 do Protokołu z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu odbytego w dniu 18 stycznia 1983 r. Warszawa 18-01-1983, AKEP, sygn. III 03050; Projekt Ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce. Warszawa 6-01-1983; Załącznik Nr 3 do Protokołu z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu odbytego w dniu 18 stycznia 1983 r. Warszawa 18-01-1983, AKEP, sygn. III 03050; Statut Duszpasterstwa Wojskowego. Warszawa 4-01-1983.

charakter i misję Kościoła, jak też fakt, że misja ta jest realizowana w państwie świeckim, odnosząc się w aspekcie prawnym do konstytucyjnej zasady wolności sumienia i wyznania, swobody działania Kościoła i rozdziału Kościoła od państwa. Biskup Zygmunt Kamiński podkreślił, że w projekcie ustawy przyjęto, iż Kościół katolicki w Polsce jest integralną częścią powszechnego Kościoła i korzysta ze swobody kontaktowania się ze Stolicą Apostolską oraz rządzi się własnym prawem i wykonuje swoją władzę duchową jurysdykcyjną i administracyjną⁴¹.

Profesor Jerzy Jodłowski stwierdził, że prace odbywały się w atmosferze wzajemnego zrozumienia i członkowie Zespołu Roboczego ze strony rządowej reprezentowali punkt widzenia odpowiadający konstytucyjnemu rozdziałowi Kościoła od państwa, a przy tym starali się osiągnąć konsensus zadawalający obie strony. W dalszym ciągu wystąpienia mówca przedstawił przepisy szczegółowe i podkreślił, że dążeniem Zespołu było, aby przyszła ustawa zawierała rozwiązania kompleksowe i całościowe⁴².

Po wystąpieniach współprzewodniczących Zespołu Roboczego podjęto dyskusję, w trakcie której Komisja Wspólna przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu PRL z aprobatą przyjęła dotychczasowe prace i osiągnięte efekty w postaci przedłożonych projektów aktów prawnych i w konsekwencji oceniła je pozytywnie⁴³. Komisja Wspólna, wskazując na nieliczne zastrzeżenia co do projektu, rekomendowała kontynuowanie prac w celu uzupełnienia zapisów

⁴¹ Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu odbytego w dniu 18 stycznia 1983 r. Warszawa 18-01-1983 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej), AKEP, sygn. III 03050, s. 2-5.

⁴² Tamże, s. 5-10; Załącznik Nr 2 do Protokołu z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu odbytego w dniu 18 stycznia 1983 r. Warszawa 18-01-1983, AKEP, sygn. III 03050; Projekt Ustawy z dnia o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce. Warszawa 06-01-1983.

⁴³ Zob. Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu odbytego w dniu 18 stycznia 1983 r. Warszawa, 18-01-1983 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej), AKEP, sygn. III 03050, s. 10-20.

i przygotowania całościowego projektu ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego⁴⁴.

W późniejszej „Relacji” sporządzonej w Sekretariacie Konferencji Episkopatu Polski w marcu 1983 r., przedstawiono stanowisko stron do przedłożonego Komisji Wspólnej projektu ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego. Strona rządowa dostrzegła pozytywne aspekty projektu ustawy polegające na skodyfikowaniu procedur państwowych już stosowanych i dodanie nowych regulacji. Strona kościelna oczekiwała jak najszerszej regulacji, a strona rządowa widziała w takim podejściu możliwość utrudnienia przyjęcia ustawy. Jej zdaniem nowatorski sposób podejścia w projekcie zmierzał w kierunku rozbudowania przywilejów Kościoła. Szczególne wątpliwości strony państwowej budziło stwierdzenie, że Kościół rządzi się własnym prawem⁴⁵. Zespół Roboczy do spraw Legislacji podjął dalsze prace i w grudniu 1983 r. formalnie przyjął projekt ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w Polsce⁴⁶.

2.3. Struktura projektu ustawy

Jak już wskazano powyżej, projekt ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w Polsce, opatrzony datą 6 stycznia 1983 r., został przedłożony Komisji Wspólnej przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu PRL w czasie jej posiedzenia w dniu 18 stycznia tego samego roku. Na wstępie dokumentu zaznaczono, że w preambule ustawy należy jeszcze w przyszłości odnieść się do kulturotwórczej działalności Kościoła w Polsce oraz podkreślić rolę Kościoła w przeszłości, w chwilach trudnych dla narodu i społeczeństwa, jak też wskazać na znaczenie deklaracji Zgromadzenia Ogólnego

⁴⁴ TAMŻE, s. 20.

⁴⁵ Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski, Relacja sporządzona na podstawie protokołu Komisji Wsp. z 18.I.83 z dyskusji na temat „Projektu ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce”. Warszawa 23-03-1983, AKEP, sygn. III 0210, s. 1-3.

⁴⁶ Protokół z przyjęcia dokumentów legislacyjnych Zespołu Roboczego do spraw Legislacji z dnia 14 grudnia 1983 r. Warszawa 14-12-1983 (podpisany przez wszystkich członków Zespołu Roboczego do spraw Legislacji), AKEP, sygn. III 0210.

Organizacji Narodów Zjednoczonych o usunięciu wszelkich form nietolerancji i dyskryminacji z powodu religii i wierzeń⁴⁷.

Treść projektu ustawy została podzielona na cztery Działy obejmujące pięćdziesiąt cztery artykuły w numeracji ciągłej. Dział I zatytułowany został „Kościół Katolicki w Polsce; jego struktura” i obejmował cztery rozdziały kolejno noszące następujące tytuły: „Zasady ogólne” (art. 1-5), „Osoby prawne Kościoła Katolickiego w Polsce” (art. 6-16), „Powoływanie biskupów diecezjalnych oraz organizacja diecezji” (art. 17-18), z tym że Rozdział IV „Odpowiedzialność duchownych” opatrzony został adnotacją: „- treść rozdziału IV pozostaje jeszcze do przedyskutowania”. Dział II „Działalność Kościoła Katolickiego w Polsce i jego organizacja”, gdzie w Rozdziale I „Szkolnictwo, katecheza” zamieszczono adnotację: „- treść rozdziału nie była jeszcze przedmiotem dyskusji”, a Rozdział II został zatytułowany „Organizacje kościelne i świeckie organizacje katolickie” (art. 19-23). Natomiast Rozdziały III i IV zostały zatytułowane odpowiednio „Duszpasterstwo wojskowe” (art. 24-29) i „Duszpasterstwo specjalne” (art. 30-32). Do Działu II dołączono Rozdział V „Budownictwo sakralne” (art. 33) z dodaną adnotacją: „- tekst rozdziału z wyjątkiem art. 33 nie był jeszcze przedmiotem dyskusji” oraz Rozdział VI „Cmentarze” (art. 34) z adnotacją: „- tekst rozdziału VI, z wyjątkiem art. 34 nie jest jeszcze ostatecznie ustalony, choć był już przedmiotem dyskusji” i Rozdział VII „Rozpowszechnianie w środkach masowego przekazu”, z adnotacją: „- tekst rozdziału nie był jeszcze przedmiotem dyskusji”. Dział III „Sprawy majątkowe” nie był podzielony na rozdziały i obejmował art. 35-45. W Dziale IV „Przepisy przechodnie i końcowe” znalazły się dwa rozdziały „Przepisy przechodnie” (art. 46-49) i „Przepisy końcowe” (art. 50-54)⁴⁸.

⁴⁷ Załącznik Nr 2 do Protokołu z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu odbytego w dniu 18 stycznia 1983 r. Warszawa, 18-01-1983. AKEP, sygn. III 03050; Projekt Ustawy z dnia o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce. Warszawa 06-01-1983, s. 1.

⁴⁸ TAMŻE, s. 1-24.

2.4. Treść projektu ustawy

W projekcie ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w Rozdziale I w Dziale I określono, że Kościół katolicki w Polsce funkcjonuje w ramach konstytucyjnego porządku prawnego PRL, prowadzi działalność publiczną i rządzi się własnym prawem, wykonując swoją władzę duchową, jurysdykcyjną i administracyjną. W art. 3 stwierdzono, że Kościół katolicki w Polsce jest integralną częścią Kościoła powszechnego i zapewnia się mu swobodę kontaktowania się ze Stolicą Apostolską. Na mocy następnych artykułów Kościołowi w Polsce została przyznana osobowość prawna i wymieniono jego organy oraz zdefiniowano Komisję Wspólną przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu PRL⁴⁹. Rozdział II omawianego Działu I poświęcony był osobom prawnym Kościoła katolickiego w Polsce wymienionym w art. 7-11. Dalej były wskazane poszczególne podmioty mające osobowość prawną o zasięgu ogólnopolskim i regionalnym wraz z ich organami oraz został określony tryb uzyskiwania osobowości prawnej. Na mocy tejże ustawy miały być prowadzone rejestry kościelnych osób prawnych⁵⁰. Rozdział III zatytułowany „Powoływanie biskupów diecezjalnych oraz organizacja diecezji” składał się z dwóch artykułów, w których był zdefiniowany tryb konsultacji między państwem i Kościołem przy nominacjach biskupów rezydencjalnych i koadiutorów z prawem następstwa oraz przy tworzeniu nowych diecezji, jak też przy każdorazowej zmianie granic diecezji⁵¹. Jak już wspomniano powyżej, w projekcie nie zamieszczono jeszcze treści Rozdziału IV „Odpowiedzialność duchownych” w Dziale I i Rozdziału I noszącego tytuł „Szkolnictwo, katecheza” w Dziale II.

Dział II rozpoczynał się od Rozdziału II zatytułowanego „Organizacje kościelne i świeckie organizacje katolickie”, liczącego pięć artykułów, gdyż treść Rozdziału I „Szkolnictwo, katecheza”, na tym etapie prac nie została jeszcze uzgodniona. Osobom należącym do

⁴⁹ TAMŻE.

⁵⁰ TAMŻE, art. 6-16.

⁵¹ TAMŻE, art. 17-18.

Kościół w Polsce zapewniano prawo do zrzeszania się w celu realizowania misji Kościoła, a w szczególności kształtowania formacji religijnej, rozwijania kultu religijnego. Na mocy ustawy miały być tworzone organizacje kościelne i świeckie organizacje katolickie. Do organizacji kościelnych nie miały zastosowania przepisy prawa o stowarzyszeniach, a świeckie organizacje katolickie podlegałyby im, z zastrzeżeniem przepisów tejże ustawy. Aby ważnie powołać świecką organizację katolicką, wymagane było stosowne zezwolenie ordynariusza miejsca⁵². Rozdział III omawianego Działu dotyczył duszpasterstwa wojskowego. Osobom pełniącym służbę w wojsku przyznano prawo do swobodnego wykonywania praktyk religijnych. W myśl przepisów, duszpasterstwo wojskowe miało stanowić integralną część sił zbrojnych i w tym zakresie podlegać Ministerstwu Obrony Narodowej oraz jednocześnie miało stanowić integralną część duszpasterstwa ogólnego i w tym zakresie podlegać Konferencji Episkopatu Polski. Statut duszpasterstwa wojskowego miał być zatwierdzany przez Komisję Wspólną. Na czele duszpasterstwa wojskowego stał wikariusz polowy powoływany przez przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski, po uprzednim uzgodnieniu jego kandydatury z Prezesem Rady Ministrów. Na mocy ustawy duchowni, osoby zakonne i alumni wyższych seminariów duchownych, w czasie pokoju nie podlegali powszechnej służbie wojskowej i wszelkim jej formom zastępczym⁵³. Kolejny rozdział dotyczył duszpasterstwa specjalnego, w ramach którego wymieniono duszpasterstwo dzieci i młodzieży przebywających w zakładach wychowawczych, opiekuńczych i w sanatoriach oraz w szpitalach, stwierdzając, że osoby te będą miały prawo do wykonywania praktyk religijnych. To samo prawo przysługiwało dzieciom i młodzieży przebywającym na koloniach letnich i obozach organizowanych przez podmioty państwowe⁵⁴. W projekcie ustawy Rozdział V zawierał tylko art. 33, na mocy którego wyłączono z pobierania opłat za użytkowanie wieczyste

⁵² TAMŻE, art. 19-23.

⁵³ TAMŻE, art. 24-29.

⁵⁴ TAMŻE, art. 30-32.

terenów państwowych przeznaczonych na budownictwo sakralne, klasztorne i katechetyczne. Rozdział ten został opatrzony adnotacją: „tekst rozdziału, z wyjątkiem art. 33 nie był jeszcze przedmiotem dyskusji”⁵⁵. Rozdział VI dotyczący cmentarzy zawierał jeden artykuł, w którym stwierdzono, że parafie mają prawo posiadania, zarządzania i zakładania cmentarzy. Przepis ten miał zastosowanie także do zakonów, kongregacji zakonnych i domów zakonnych, ale tylko do wyodrębnionych cmentarzy zakonnych. Na cmentarzach komunalnych zapewniono Kościołowi możliwość spełniania religijnych posług pogrzebowych. Na zakończenie omawianego rozdziału umieszczono adnotację: „tekst rozdziału VI, z wyjątkiem art. 34 nie jest jeszcze ostatecznie ustalony, choć był już przedmiotem dyskusji”. Rozdział VII „Rozpowszechnianie w środkach masowego przekazu” opatrzono adnotacją: „tekst rozdziału nie był jeszcze przedmiotem dyskusji”⁵⁶.

Trzeci Dział projektu ustawy odnosił się do spraw majątkowych i nie został podzielony na rozdziały. Stwierdzono tam, że Kościół katolicki w Polsce i jego osoby prawne będą mogły na zasadach prawa cywilnego nabywać na własność, użytkować wieczyście lub wykonywać inne prawa, jak w szczególności dzierżawa i najem, posiadać i zbywać dobra ruchome i nieruchome oraz zarządzać swoim majątkiem. Przy nabywaniu nieruchomości przez kościelne osoby prawne wyłączono prawo pierwokupu na rzecz Skarbu Państwa. Państwo uznało prawo kościelnych osób prawnych do zbierania ofiar. Dalej zezwalano kościelnym osobom prawnym prowadzić wewnętrzną działalność ubezpieczeniową osób duchownych oraz świadczeń na wypadek choroby i inwalidztwa, a także dopuszczono duchownych do korzystania ze świadczeń oferowanych w zakładach służby zdrowia, w ramach opłacanego ryczałtu, którego wysokość określałaby Komisja Wspólna⁵⁷.

⁵⁵ TAMŻE, art. 33.

⁵⁶ TAMŻE, art. 34.

⁵⁷ TAMŻE, art. 35-45.

Ostatni Dział projektu ustawy zawierał przepisy przechodnie i końcowe. W Rozdziale I umieszczono przepisy końcowe, w szczególności odnoszące się do mienia Kościoła, które zostało przejęte w trybie dekretu z dnia 5 września 1947 r. o przejściu na własność państwa mienia po osobach przesiedlonych do ZSRR, a nieprzekraczających powierzchni 4 ha, które miało być zwrócone osobom prawnym Kościoła, wskazanym przez Konferencję Episkopatu Polski. Na zakończenie rozdziału dodano adnotację: „- sprawa Funduszu Kościelnego nie była jeszcze przedmiotem dyskusji”. Rozdział II zawierał przepisy końcowe, gdzie uwzględniono zmiany w obowiązujących ustawach⁵⁸.

Projekt ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego przedłożony Komisji Wspólnej przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu PRL w styczniu 1983 r. opierał się głównie na ówczesnych unormowaniach stanu prawnego dotyczącego działalności Kościoła katolickiego w Polsce. W procesie przygotowywania projektu ustawy Zespół Roboczy do spraw Legislacji dokonał szczegółowej ich rewizji, zachowując te z nich, które okazały się dobrymi rozwiązaniami prawnymi, a pominięte zostały te, których stosowanie miało negatywne skutki. Dodano do projektu takie rozwiązania, które były nowe, a nawet można je określić jako nowatorskie. Założeniem prac Zespołu Roboczego było stworzenie projektu ustawy kompleksowej i całościowej, obejmującej możliwie wszystkie sytuacje prawne, jakie mogły zaistnieć w aspekcie stosunku państwa do Kościoła katolickiego w Polsce⁵⁹. Na tym etapie projekt ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w Polsce nie był jeszcze całkowicie ukończony przez Zespół Roboczy do spraw Legislacji i wymagał podjęcia dalszych prac, które ukończono w grudniu 1983 r.

⁵⁸ TAMŻE, art. 46-54.

⁵⁹ Zob. Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu odbytego w dniu 18 stycznia 1983 r. Warszawa 18-01-1983 (podpisany przez wszystkich członków Komisji Wspólnej), AKEP, sygn. III 03050, s. 3; Załącznik Nr 2 do Protokołu z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu odbytego w dniu 18 stycznia 1983 r. Warszawa 18-01-1983, AKEP, sygn. III 03050; Projekt Ustawy z dnia o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce. Warszawa 06-01-1983.

Zakończenie

Władze komunistyczne w Polsce we wrześniu 1945 r. jednostronnie zdecydowały o zaprzestaniu obowiązywania umowy konkordatowej zawartej pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z 1925 r. Decyzja ta miała poważne skutki prawne w wymiarze prawa międzynarodowego i państwowego w Polsce, gdyż uregulowania zawarte w wyżej wskazanej umowie międzynarodowej przestały obowiązywać.

W związku z niepokojami społecznymi, w 1980 r. władze PRL zaproponowały rozpoczęcie rozmów z przedstawicielami Konferencji Episkopatu Polski, w celu normalizacji stosunków między rządem PRL a Konferencją Episkopatu Polski. Jednym z kluczowych elementów w tym procesie, który wymagał uregulowania, była kwestia statusu prawnego Kościoła katolickiego w Polsce. Naturalnym forum zainicjowania i prowadzenia negocjacji w tym zakresie była Komisja Wspólna przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu PRL, której obrady zostały wznowione w drugiej połowie 1980 r.

W listopadzie 1980 r. Komisja Wspólna utworzyła zespoły robocze, a wśród nich Zespół Roboczy do spraw Legislacji, którego głównym zadaniem było przygotowanie projektu ustawy regulującej stosunki państwa i Kościoła katolickiego w Polsce. Po dwóch latach funkcjonowania Zespołu Roboczego, w styczniu 1983 r. został przedłożony Komisji Wspólnej przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu PRL projekt ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w Polsce, który oceniono pozytywnie. Uzgodniono, że będą kontynuowane prace na projektem, aby powstał całościowy i kompletny projekt aktu prawnego regulujący status prawny Kościoła katolickiego w Polsce w systemie prawa państwowego PRL, co sfinalizowano w grudniu 1983 r., gdy Zespół Roboczy do spraw Legislacji oficjalnie przekazał ostateczny projekt Komisji Wspólnej przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu PRL.

Można stwierdzić, że projekt ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w Polsce przedłożony Komisji Wspólnej w styczniu 1983 r. stanowił bardzo ważny wkład do późniejszego uregulowania statusu prawnego Kościoła katolickiego w Polsce, co nastąpiło

w 1989 r., z chwilą wejścia w życie ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej⁶⁰.

Nie ulega wątpliwości, że należy podjąć dalsze badania naukowe, aby całościowo ukazać działania podejmowane przez Konferencję Episkopatu Polski i władze PRL na przestrzeni lat osiemdziesiątych XX w., w zakresie prawnego uregulowania wzajemnych stosunków.

Bibliografia

Źródła

- CONCILUM VATICANUM II, *Decretum de pastoralis Episcoporum munere in Ecclesia Christus Dominus*, AAS 58 (1966), s. 673-701 Tekst polski: Sobór Watykański II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje*, Poznań 2002, s. 236-258
- Członkowie ze strony kościelnej Zespołu Roboczego do spraw Legislacji. Notatka w sprawie stosunków Kościoła i Państwa Warszawa 14-09-1982, AKEP, sygn. III 0210.
- Dekret Rady Państwa z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, Dz. U. z 1957, Nr 1, poz. 6.
- Inter Sanctam Sedem et Poloniae Rempubicam Sollemnis Conventio*, AAS 17(1925), s. 273-287.
- Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską podpisany w Rzymie dn. 10 lutego 1925 r. (Ratyfikowany zgodnie z ustawą z dn. 23 kwietnia 1925 r.), Dz. U. z 1925, Nr 72, poz. 501.
- Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r., Dz. U. z 1952, Nr 33, poz. 232.
- Kopia pisma. Bp B. Dąbrowski do J. Kuberskiego, Warszawa 01-08-1980, AKEP, sygn. III 0305.
- Notatka bpa Z. Choromańskiego. Konferencja Episkopatu Polski. Warszawa 1966 r., AKEP, sygn. I 013/II.
- Pismo. B. Skręta do J. Chmiela. Warszawa, 15-12-1981 (RK-4234/5/81), AKEP, sygn. III 0210.
- Porozumienie zawarte między przedstawicielami Rządu R.P. i Episkopatu Polskiego. Warszawa 14-04-1950 (uwierzytelniona kopia), AKEP, sygn. I 0304/I.
- Porozumienie zawarte między przedstawicielami Rządu Rzeczypospolitej Polskiej i Episkopatu Polski, w dniu 14 kwietnia 1950 r., w: *Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945-2000*. Aneks, Marki 2003, s. 2147-2150.

⁶⁰ Zob. Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Dz. U. 1989, Nr 29, poz. 154.

- Protokoły z Komisji Wspólnej. Warszawa, 04-03-1958, 31-07-1958, 06-11-1958, 14-03-1960, 26-04-1960, 12-05-1960, 11-07-1961, AKEP, sygn. I 03050/II.
- Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniu 8 grudnia 1980 r. Warszawa 8-12-1980), AKEP, sygn. III 03050.
- Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniu 15 maja 1981 r. Warszawa 15-05-1981), AKEP, sygn. III 03050.
- Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniu 23 czerwca 1981 r. Warszawa, 23-06-1981, AKEP, sygn. III 03050.
- Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniu 9 października 1981 r. Warszawa 09-10-1981, AKEP, sygn. III 03050.
- Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu odbytego w dniu 18 stycznia 1983 r. Warszawa 18-01-1983, AKEP, sygn. III 03050.
- Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski w dniach 20 i 21 listopada 1980 r., Warszawa 21-11-1980, AKEP, sygn. III 03050.
- Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski w dniu 10 stycznia 1981 r. Warszawa 10-01-1981, AKEP, sygn. III 03050.
- Protokół z przyjęcia dokumentów legislacyjnych Zespołu Roboczego do spraw Legislacji z dnia 14 grudnia 1983 r. Warszawa 14-12-1983, AKEP, sygn. III 0210.
- Rys historyczny Komisji Mieszanej – Wspólnej na tle stosunków Kościoł – Państwo w Polsce 1949-1990. Warszawa (bez daty), AKEP, sygn. III 03059.
- SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS. *Poloniae de Episcopalis Coetus Statuti adprobatione Decretum*, Datum Romae 15-03-1969 (Prot. N. 567/64) (uwierzytelniona kopia), AKEP, sygn. II 013100.
- SEKRETARIAT KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, *Komisja Wspólna Episkopatu i Rządu PRL (działalność od 24.IX.80 r. - 27.VIII. 81 r.)*. Warszawa 18-09-1981, AKEP, sygn. III 0305.
- SEKRETARIAT KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, *Notatka z rozmowy Ks. Biskupa B. Dąbrowskiego i Ks. A. Orszulika z min. J. Kuberskim. Rozmowa odbyła się dnia 9.10.1980 r., godz. 9-11.30 w Urzędzie do spraw Wyznań (bez daty)*, AKEP, sygn. III 0305.
- SEKRETARIAT KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, *Postulaty Kościoła Rzym.-Kat. niezbędne dla pełnej normalizacji stosunków między Państwem a Kościołem w PRL*, Warszawa 10-09-1980, AKEP, sygn. III 0200.
- SEKRETARIAT KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, *Relacja sporządzona na podstawie protokołu Komisji Wsp. z 18.I.83 z dyskusji na temat „Projektu ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce”*. Warszawa 23-03-1983, AKEP, sygn. III 0210.
- Sprawozdanie z posiedzenia Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu. Warszawa, 24 września 1980 r. g. 17 do 20.00. Warszawa, 24-09-1980. AKEP, sygn. III 03050.

- Statutum Conferentiae Episcoporum Poloniae. Varsavia 13-02-1969 (uwierzytelniona kopia), AKEP, sygn. II 013100.
- Ustawa z dnia 19 kwietnia 1950 r. o zmianie organizacji naczelnych władz państwowych w zakresie gospodarki komunalnej i administracji publicznej, Dz. U. z 1950, Nr 19, poz. 156.
- Ustawa Konstytucyjna z dnia 22 lipca 1952 r. Przepisy wprowadzające Konstytucję Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Dz. U. z 1952, Nr 33, poz. 233.
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Dz. U. 1989, Nr 29, poz. 154. Załącznik do pisma. B. Skręta do J. Chmiela. Warszawa, 15-12-1981 (RK-4234/5/81), Materiały do projektu ustawy dotyczącej Kościoła Katolickiego w Polsce. Warszawa, 09-12-1981. AKEP, sygn. III 0210.
- Załącznik do Protokołu z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniu 9 października 1981 r. B. Skręta, Informacja w sprawie dotychczasowych posiedzeń Zespołu Roboczego do spraw legislacyjnych Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu. Warszawa, 29-10-1981, AKEP, sygn. III 03050.
- Załącznik Nr 2 do Protokołu z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu odbytego w dniu 18 stycznia 1983 r. Warszawa, 18-01-1983. AKEP, sygn. III 03050.
- Załącznik Nr 3 do Protokołu z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu odbytego w dniu 18 stycznia 1983 r. Warszawa 18-01-1983, Statut Duszpasterstwa Wojskowego. Warszawa, 04-01-1983, AKEP, sygn. III 03050.
- Załącznik nr 1 do: Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski, Komisja Wspólna Episkopatu i Rządu PRL (działalność od 24.IX.80 r. - 27.VIII. 81 r.). Warszawa 18-09-1981, AKEP, sygn. III 0305.

Literatura

- PAWLUK T., *Problem wygaśnięcia konkordatu polskiego z 1925 r.*, Prawo Kanoniczne 29(1986) 1-2, s. 134-135.
- STĘPIEŃ M., *Relacje Konferencji Episkopatu Polski z władzami Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych XX wieku*, Warszawskie Studia Pastoralne XIII 41(2018) 4, s. 209-232.
- STĘPIEŃ M., *Relacje Konferencji Episkopatu Polski z władzami Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w drugiej połowie lat siedemdziesiątych XX wieku*, Prawo Kanoniczne 61(2018) 3, s. 73-105.
- STĘPIEŃ M., *Relacje Konferencji Episkopatu Polski z władzami Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1980-1981*, Prawo Kanoniczne 63(2020) nr 3, s. 87-118.

**PROJEKT USTAWY REGULUJĄCEJ STATUS PRAWNY KOŚCIOŁA
KATOLICKIEGO W POLSCE PRZYGOTOWANY PRZEZ ZESPÓŁ ROBOCZY
DO SPRAW LEGISLACJI I PRZEDŁOŻONY W STYCZNIU 1983 R. KOMISJI
WSPÓLNEJ PRZEDSTAWICIELI KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI
I RZĄDU PRL**

Streszczenie: W 1980 r. władze polskie zadeklarowały wolę normalizacji stosunków z Kościołem w Polsce i reaktywację Komisji Wspólnej przedstawicieli rządu i Konferencji Episkopatu Polski. Prace Komisji Wspólnej po wznowieniu obrad przebiegały konstruktywnie. W ramach Komisji Wspólnej powołano zespoły robocze, w tym Zespół Roboczy ds. Legislacji, którego prace zostały pozytywnie ocenione przez członków Komisji Wspólnej. W ciągu pierwszych dwóch lat działalności Zespołu Roboczego ds. Legislacji wstępnie uzgodniono treść projektu ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce i przedstawiono go Komisji Wspólnej przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski i rządu PRL w styczniu 1983 roku. Projekt ustawy był propozycją kompleksowego uregulowania zagadnień prawnych w zakresie wzajemnych stosunków państwa i Kościoła katolickiego w Polsce.

Słowa kluczowe: Konferencja Episkopatu Polski, Polska Rzeczpospolita Ludowa, relacje, władze komunistyczne, Komisja Wspólna, Zespół Roboczy do spraw Legislacji.

**DRAFT ACT REGULATING THE LEGAL STATUS OF THE CATHOLIC
CHURCH IN POLAND, PREPARED BY THE WORKING GROUP ON
LEGISLATION AND SUBMITTED IN JANUARY 1983 TO THE JOINT
COMMISSION OF REPRESENTATIVES OF THE CONFERENCE OF THE
EPISCOPATE OF POLAND AND THE GOVERNMENT OF THE POLISH
PEOPLE'S REPUBLIC**

Summary: In 1980, the Polish authorities reaffirmed their intention to normalize relations with the Catholic Church in Poland and to reactivate the Joint Commission composed of representatives of the Government and the Conference of the Episcopate of Poland. Following the resumption of its sessions, the Commission's work proceeded in a constructive manner. Within the framework of the Joint Commission, several working groups were established, whose work was positively assessed by members of the Joint Commission. During the first two years of activity of the Working Group on Legislation, the content of the draft act on the relationship between the State and the Catholic Church in Poland was agreed and presented to the Joint Commission of representatives of the Polish Episcopal Conference and the government of the Polish People's Republic in January 1983. The proposed act represented a comprehensive attempt to regulate the legal aspects of the mutual relations between the State and the Catholic Church in Poland.

Keywords: the Conference of the Episcopate of Poland, the Polish People Republic, relations, communist authorities, the Joint Commission, Working Group for Legislation. (*tłum. M. Bugaj*)